

Диспут

Гі де Мопассан

Обабіч дверей, над якими великими літерами вирізнялося слово "бал", величезні афіші червоного, аж зуби боліли, кольору сповіщали, що в неділю це місце для розваг матиме інше призначення.

Пан Патісо, як справжній міщух, прогулювався після сніданку, і, повільно посуваючись до вокзалу, зупинився, побачивши цей шарлатовий колір, і прочитав:

ЗАГАЛЬНА МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ БОРОТЬБИ ЗА ПРАВА ЖІНКИ

Паризький центральний комітет.

ВЕЛИКЕ ВІДКРИТЕ ЗАСІДАННЯ

під головуванням вільнодумної громадянки Зої Лямур

та російської нігілістки громадянки Єви Шуріної,

за участю делегації громадянок од вільного гуртка

"Незалежної Думки" та групи громадян-прибічників

ГРОМАДЯНКА ЦЕЗАРІНА БРО І ГРОМАДЯНИН САПІЯНС КОРНЮ, ЩО ВЕРНУВСЯ ІЗ ЗАСЛАННЯ, ВИСТУПАТИМУТЬ З ПРОМОВАМИ.

Плата за вхід один франк

Стара пані в окулярах, сидячи за покритим скатертиною столом, стягала гроші. Пан Патісо увійшов.

У залі, вже сливе повній, відчувався той специфічний запах мокрої собаки, що завжди видають спідниці старих панн; він змішувався з рештками підозрілих парфумів, які ще не вивітрились після танцювальних вечірок.

Пан Патісо, обдивившись добре, знайшов у другому ряді вільне місце поруч старого добродія з орденом і маленької, одягненої, як робітниця, жінки, з захопленими очима і рожевою плямою на обличчі.

Президія була в повному складі.

Громадянка Зоя Лямур, гарна повненька чорнявка з червоними квітами у чорнім волоссі, вела збори вкупі з маленькою, худенькою білявкою, російською нігілісткою, громадянкою Євою Шуріною.

Трохи нижче відома громадянка Цезаріна Бро, прозвана Грозою Чоловіків, також вродлива дівчина, засідала поруч з громадянином Сапіянсом Корню, що повернувся із заслання. Цей дужий, гривастий, лютий на вигляд старий поглядав на залу, мов кіт на пташок, а його стиснуті кулаки спочивали на колінах.

Праворуч — делегація прастарих громадянок, позбавлених подружжя, засхлих у дівоцтві, здичавілих у очікуванні, розмістилася проти групи громадян реформаторів людства, які ніколи не стригли бороди, ні голови, мабуть, для виявлення безмежності своїх змагань.

Публіка була мішана.

Здебільшого жінки, що належали до тих двірничок і перекупок, які закривають в

неділю свої крамнички. Всюди тип безпорадної старої панни (так званої "трюмо") вирізнявся серед рожевих обличчій заміжніх міщанок. Троє школярів, що прийшли покрутитись серед жінок, тихенько розмовляли в кутку. З цікавості зайшло кілька родин. У першому ряді розкішний кучерявий негр у жовтій демікотоновій костюмі уперто поглядав на президію і сміявся, розтягнувши рота од вуха до вуха, безгучно і невпинно, а його білі зуби вилискували на чорному виду. Він сміявся, але постать його була нерухома, наче він був захоплений чи зайшовся. Чого попав він сюди? Невідомо. Може, йому видалося, що він потрапив на виставу? А може, в його кучерявій африканській голові це відбилося так: "Та й справді, які вони втішні, оці блазні; у нас на екваторі таких не побачиш".

Громадянка Зоя Лямур розпочала засідання коротенькою промовою.

Вона нагадала про рабство жінки відколи світ стоїть; її непомітну, завсігди героїчну роль, її стали відданість усім великим ідеям. Вона порівняла її до народу під кормигою королів та аристократії, назвала "вічною мученицею", для якої кожний чоловік є "господар"; і в ліричному піднесенні вона вигукнула:

— Народ мав свій вісімдесят дев'ятий рік, доб'ємось і ми свого, пригнічений чоловік зробив свою революцію: в'язень розбив кайдани; нікчемний раб повстав. Жіноцтво, підємо й ми за прикладом наших деспотів. Повстаньмо, розіб'ємо довічні пута шлюбу й неволі; рушаймо на здобуття наших прав; зробимо й ми революцію.

Вона сіла серед грому оплесків; а негр, скажений од захвату, втиснув голову в коліна і щось дико гукав.

Підвелася російська нігілістка, громадянка Єва Шуріна, і почала пронизливим і лютим голосом:

— Я росіянка, — сказала вона. — Я піднесла прапор повстання; ця рука нищила гнобителів моєї батьківщини; і я заявляю вам, французьким жінкам, які мене слухають зараз, що я ладна всюди, де світить сонце, в усіх країнах світу, нищити чоловічу тиранію, мститися за ганебне пригнічення жінки.

Гучний гомін співчуття розлігся в залі, і навіть сам громадянин Сапіянс Корню, підвівшись, гречно погладив своєю рудою бородою цю мстиву руку.

Тоді засідання набуло справді міжнародного характеру. Громадянки, делеговані чужоземними державами, підводились одна по одній, ознаймуючи своє приєднання до всіх. Перша говорила німкеня. Огрядна, з волоссям, мов клоччя, вона курникала розкислим голосом:

— Моя хоше фисльофити фесь той ратість, що фітшула наша стара Німечшина, коли тофіталася про мохутній рух серет париських шінок. Наші грути (вона ляснула по своїх, що не піддались анітрохи під ударом)... наші грути стригались... наші... наші... я не могла добре коворіла, але ми є с фами.

Італійка, іспанка, шведка теж промовляли якоюсь нечуваною мовою; нарешті величезна англійка, з зубами, мов граблі, видушила з себе таке:

— Я теш котіф пройнести спіфушасть філної Англії на маніфістешон такий... такий малофничі шіночі населені Франція для фізволання сієї патківщини шиноцства. Гіп,

гіп! Гурра!

Цього разу негр почав так гукати од захвату і виявляти своє задоволення такими нестримними рухами (він закидав ноги на спинку лави і люто ляскав себе по стегнах), що двоє розпорядників засідання мусили його втихомирити.

Сусід Патісо промимрив:

— Істерички! Всі істерички.

Патісо, гадаючи, що звертаються до нього, запитав:

— Що, прошу?

Добродій просив дарувати йому.

— Пробачте, я не до вас звертався. Я кажу лише, що всі ці божевільні — справжні істерички!

Пан Патісо, страшенно здивований, спитав:

— Значить, ви їх знаєте?

— Трошки, пане! Зоя Лямур почала з побожності. Це одна. Єву Шуріну переслідували, як бунтівницю, і визнали за божевільну. Ось вам дві. Цезаріна Бро просто авантюриця, яка хоче, щоб про неї говорили. Там я бачу ще трьох, що лікувались у мене в шпиталі Х... Що ж до всіх старих шкап, що нас оточують, то шкода про них і мови.

Але тут почали зацитювати їх зо всіх боків. Громадянин Сапіянс Корню, що повернувся з заслання, підвівся. Він спершу кинув навколо лютим зором; потім почав приглушеним голосом, схожим в скигління вітру в печері.

— Є слова великі, як принципи, променисті, як сонце, оглушні, як громовий гуркіт: Воля! Рівність! Братерство! Це прапори народів. Під ними йшли ми на штурм тиранії. Тепер ваша черга, жіноцтво, озброїтесь ними та йти на здобуття незалежності. Будьте вільні, вільні в коханні, в хаті, в батьківщині. Станьте нарівні з нами, коло хатнього вогнища, на вулиці, а надто в політиці і перед законом. Братерство! Будьте нашими сестрами, повірниками наших величних проектів, нашими відважними товаришами. Таж зробіться справді половиною людства, замість бути лише часткою його.

І він удався в вищу політику, розгортаючи широчезні, мов світи, проекти, кажучи про соціальну душу суспільства, провіщаючи всесвітню Республіку, побудовану на трьох непохитних підвалинах: воля, рівність, братерство.

Коли він скінчив, здавалося, що зала повалиться від оплесків. Уражений Патісо звернувся до свого сусіди:

— Він теж, здається, чи не божевільний часом? Старий пан відповів:

— Ні, пане, таких мільйони. Це продукт освіти.

Патісо не зрозумів:

— Освіти?

— Так, тепер, коли всі вміють читати й писати, прихована дурість виходить наяв.

— Значить, пане, ви гадаєте, що освіта?..

— Пробачте, пане, я ліберал. Я тільки от що хочу сказати: ви маєте годинника, так? Добре, зламайте якусь пружину та йдіть до громадянина Корню, хай він її направиць.

Він запевне відповість вам, що він не годинникар. Але щось розлагодиться в такій безмірно складній машині, що зветься Францією, він вважає себе за найбільш здатну людину, щоб умить її налагодити. І сорок тисяч отаких, як він, горланів гадають так само і безперестанку виголошують це. Я кажу, пане, в нас нема досі нового керівничого класу, тобто людей, народжених одбатьків, що мали урядовий хист, вихованих для цієї роботи навчених для цього, як навчають молодь для вступу до Політехніки...

Цитькання ще раз перепинило його. На трибуну зійшов меланхолійної подоби юнак. Він почав:

— Шановні пані, я взяв слово, щоб заперечити ваші теорії. Надати жінці громадські права нарівні з чоловіком — значить, покласти кінець вашій могутності. Самий зовнішній вигляд жінки появляє її непридатність ані до важкої фізичної праці, ані до тривалої розумової роботи її роль інша, і не менш прекрасна. Вона вносить поезію у життя. Могутністю своєї вроди, поглядом очей своїх, чарівною посмішкою вона панує над чоловіком, якому належить світ. Чоловік має силу, якої ви не можете відібрати; але ви маєте чари, які заповоняють силу. На що ви нарікаєте? Відколи світ стоїть, ви володарки й господині. Ніщо не робиться без вас. Задля вас чиняться усі подвиги.

Але в той день, як ви зрівняєтесь з нами у громадськості чи політиці, ви станете нашими супротивниками. Стережіться тоді, як би не зникли чари, що складали всю вашу міць. Тоді, бо ми, безумовно, дужчі за вас і досвідченіші в науках і мистецтві, ваша пересічність виявиться, і ви справді станете пригнічені.

Ваша роль прекрасна, шановні пані, бо ви вносите в наше життя чарування, безкраї ілюзії, ви — найвища нагорода наших зусиль. Не намагайтесь же її змінити. Зрештою, ви цього й не досягнете.

Тут у залі знявся свист і перепинив його. Юнак зійшов з трибуни.

Сусіда Патісо теж підвівся й промовив:

— Цей юнак трохи романтичний, але принаймні говорить путнє. Чи не вип'ємо по кухлю, пане?

— З охотою.

І вони пішли собі в той час, як готувалася до відповіді громадянка Цезаріна Бро.